

regényírók és regényfordítók a spanyol *picaro* szót, a mely tulajdonkép *kópét*, *csintalan suhanczot*, magyarán szólva *Rontó Pált* jelent; a *schelmroman* és *schelm* csak újabb keletű szók. De Gvadányi, valamint a tartalom megmagyarosításában, úgy a név megalkotásában is — a mint látjuk — kiváló szerencsével dicsekedhetik; mert ha a múlt századnak nem is volt élő alakja Rontó Pál és ha e név azelőtt sohasem is létezett, a magyar nép emlékezetében örökké fog élni Rontó Pál, a magyar huszár, a népélet e legkedvesebb alakja, a mint hogy a magyar nyelv is mindvégig meg fogja őrizni azt a fogalmat, melyet a *Rontó Pál* elnevezés fejez ki, sőt a magyar irodalomtörténet is büszkén említheti ezentúl, hogy a többi regényfajok mellett a pikáró-regény is megfogamzott a magyar talajban és ott Gvadányi Rontó Páljában magához méltó hajtást hajtott.

KARDOS ALBERT.

A «MONDOLAT» KELETKEZÉSÉRŐL.

A *Mondolat* keletkezése szoros összefüggésben van a *debreczeni grammatikával*. Nemcsak, mivel mind a kettő ugyanegy föld terméke; hanem azért is, mert épen a *debr. grammatika* elvein nőttek föl azok az írók, a kiknek a *Mondolat* lételét köszöni. Mindnyájának Földi volt a mestere, a kinek a magyar nyelvről kétségkívül alapos és önálló nézetei voltak, de a fejlesztés és csinosítás megkezdett munkáját már a múlt században elítélte. Ő volt az első, a kinek volt bátorsága kimondani a maga véleményét Kazinczyval szemben is és pedig oly leplezetlenül, annyi őszinteséggel, erős meggyőződéssel, szilárd tudással, a mennyinek fele is elég lesz vala, hogy Kazinczy elidegenedjék tőle s meghidegüljön barátságuk. Földi, mint tudva van, majdnem kizárólag a nép nyelvére támaszkodott, ámbár jól ismerte a régi nyelvet is, a melynek egy-egy homályosabb képzőjéről vagy önálló szaváról kedvtelve értekezett a Kazinczyhoz és másokhoz írt leveleiben. Senki sem volt conservativebb nála a nyelv dolgában, a fordítás értelmezésében s a költői formák használatában. Szigorúan ragaszkodott a classicaik formákhoz s épen nem volt

ínyére, hogy Kazinczy Ráday Gedeon útmutatása szerint a nyugati schémákat kezdte használni. A prosodiában is eltért mind Rájnistól, mind Baróti Szabótól. Többet adott a merev szabályosságra, mint a költői szólam erejére s hathatóságára, a mely tulajdonságokat Kazinczy legtöbbször becsülte.

Már 1793-ban összetűzött Kazinczyval. Nehezebb esett őszinte véleményt mondani Kazinczy fordításairól, de ez — úgy szólván — kényszerítette őt, azt hiven, hogy irodalmi tekintélye Földi előtt is határozott és föltétlen. Azonban csalódott. «Megengedj — írja — ha kimondom: nékem semmi fordításod nem tetszik, — és ha csak ilyenek a fordítások, nem érdemlik meg ezek az édes bolondságok, hogy oly sok álmatlan órába kerüljenek». Megtámadja Kazinczyt, hogy a költészet szabályait önkéntesen állítja föl és a prosodiában Rájnis után indul, a ki szerinte valódi Scioppius. «Szegény magyar poesisünknek — sóhajt fel — épen hasonló szána-kozásra méltó ügye ama Phædrus őszibe elegyedett emberének sorsához, kinek vén szeretője barna hajszálait, ifjú mátkája ősz hajait tépte ki százanként, míg nem egyszer mindenek előtt utálatossá lett». De nem kisebb ellensége volt Verseghynek is, kit «hijába való Versengi»-nek csúfolt, azt tartván, hogy ő is ép úgy rontja a nyelvet, mint Kazinczy és társai. Láta, hogy a magyar nyelv művelésében némi mozgalom indult meg, a melytől semmi jót sem várt. Sietve dolgozott grammatikáján s úgy hitte, hogy az minden elvtelenségnek és ingadozásnak elejét veszi. Figyelemmel kísérte az írók működését s előbb Szatmáron, később Hadházon minden valamire való munkát megszerzett szükös keresményéből, hogy grammatikájában valamennyit felhasználja s az ellenvéleményeket megczáfolja. Szerette volna, ha a mozgalom kevesebb erővel és határozottsággal indul meg, hogy a döntő szót ő mondhassa ki. «Sóhajtozom s felette igen sajnálkozom — írja Kazinczynak* — mostani litteratori alatt nyögő boldogtalan hazai nyelvünkön, mely most spirituosus és aër fixussal teljes litteratorinak pennái alatt épen úgy vagyon, mint a leghánykódóbb forrásában lévő zavaros új must, mely fenéig zavarodva lévén, tajtékos sűrű sepreit nagy pezsgéssel és sok

* 1793. aug. 12-kén kelt levelében. *Kazinczy levelezése*. II. köt. 307. l.

levegő éggel túrja ki az aknáján. Boldog lesz szegény nyelvünk valaha, ha mostani zavarodott mustja még megülepedett higgadásra juthat, és boldog lesz a maradék, mely ennek általlátható finom ízű tiszta borát, ha ez addig fenekét ki nem üti, valaha gyönyörködve ihatja. Az ily zavarodott mustba akármit töltenél, mind az hasonló zavarrá lészen, nagyobb háborgást okoz és tajtékos kifutását sietteti.»

Mondanunk sem kell, hogy Kazinczy épen arra törekedett, hogy a forrongást mesterséges úton gyorsítsa és semmit sem tartott nagyobb veszélynek nyelvünk művelésében, mint épen Földi nézeteinek érvényesülését, a melyek a *debr. grammatika* alapjaivá lőnek.

A debreczeni areopag Földit tartotta mesterének s nincs mit csudálnunk, ha Kazinczy munkáit nyelvünk tisztaságának megóvása érdekében veszedelmeseknek s kártékonyaknak ítélte. Kazinczy még fogságában hallotta a *debr. grammatika* megjelenésének híret s nyilván a nélkül, hogy olvashatta volna, tisztában volt annak elveivel, a melyekről kétség kívül el is mondta véleményét még fogsága előtt Földinek.

Ez volt kezdete ama hosszas villongásoknak, a melyek Kazinczy és a debreczeni írók között évekig tartottak és sok keserűséget okoztak mind a két félnek. Kazinczy szenvedélyes heve már fogságában gyűlöletre lobbant a *debr. grammatika* ellen. A nyelv bővítésének határt szabni tudatlanságnak tartotta s e mellett az egyszínűségre való törekvést üldözte, tudván, hogy minden műfajnak megvan a maga külön stílje. Kis Jánoshoz a brünni fogházból titokban írt levelében,* hivatkozván újra dolgozott műveire s a Molière két vígjátékára, *A kéntelen házasság* s a *Botcsinálta doctor* címűekre, önérzettel vallja meg, hogy e két darabra nem szégyenli ráütni saját bélyegét, s «legalább — úgy mond — azt nyerem vele, hogy a debreczeni hentesek, szappanosok és sulyomkofák, kiket a közöttök termett grammatika nyelvünknek polycletusi kánonjává teszen, és a kik soloecismusaim miatt a *Klavigóban* és *Emiliában* ξεινοῦνnak fognak szólítani, reám ismernek, hogy én is magyar vagyok». Mikor Kazinczy kiszabadult fogságából: gyakorta ellátogatott Debreczenbe,

* 1797. nov. 16. évf. levelében. U. o. 421. l.

a hol a *grammatika* főszerkesztőivel, Benedek Mihálylyal, a későbbi superintendenssel, Domokos Lajossal, Hunyadi Szabó Ferenczcel és Szikszai Györggyel éles vitája volt a nyelv művelése kérdésében. Ezek levén a debreczeni areopag fő tagjai: Kazinczy legjobban szeretett velök eszméket cserélni nyelvünk és irodalmunk ügyében, de csakhamar meg kellett győződnie, hogy közte és az említett dilettans írók között áthidalhatatlan úr tátong. Kazinczy gyűlölte Gyöngyösi Jánost és Mátyási Józsefet, a kiket a debreczeniek az «istenek közé iktattak»; megszólta Csokonait, bár sok tekintetben becsülte, a miért kivált Benedek, — mint Kazinczy mondja — majd «levágta őt». Meggyőzni iparkodott őket, hogy nyelvünk még korán sincs abban az állapotban, a melyben lennie kellene; hivatkozott a latin és német nyelv fejlődésére, a melyek tele vannak idegenszerűségekkel s a melyeknek mintájára a magyar nyelvet is fejleszteni vélte és hirdette. A debreczeni írók nem tudtak megegyezni vele s Kazinczy tudatlansággal vádolta őket, a kik még Klopstockot és Wielandot is kikaczagták.

Az említett írókkal mind jobban került az érintkezést Kazinczy, csupán Szentgyörgyi Józseffel, Debreczen hírneves tisztí orvosával, kötött szoros barátságot, a kinek tudományát s egyéniségét annál többre becsülte, minél inkább hitte, hogy Szentgyörgyivel képes lesz egyértelemre jutni a nyelv művelés ügyében. Azonban ebben is csalódott. Szentgyörgyi a *debreczeni grammatikának* ha nem is mindenben, de legfőbb elvében, hogy t. i. az újítás nyelvünk természetével nem ellenkezhethet, erős és kitartó híve volt. Egész életében ezt az elvet vallotta s több levelében fejtegette oly aggodalommal a magyar nyelv iránt, mintha csak egymagára lett volna bízva az újítás elleni mozgalom szervezése. Épen ezen a ponton érintkezett a *Mondolat a debreczeni grammatikával* legszorosabban. Szentgyörgyi féltette nyelvünk tisztaságát, a melyet első és főkélléknek tartott az újításban. Egész kis programot mondott egyik levelében, a melyet Kazinczyhoz írt, mikor már a *Mondolat* eredetije kézről-kézre járt a debreczeni tudósok és írók közt. Helyeselte a Dayka életrajzában kifejtett elvek nagy részét s Kazinczy programjából átvette a szokásból kiment régi szók felújítását, a helyes

analogia szerint képzett új szavak használatát (szenvedelem, gerjedelem); sőt — mint írja — nem ellenezte a «szomszéd nyelvekből átalhozandó új szólások» módjait sem, csak azok «*anyánk geniúsával ellenkezően, rajta erőszakot ne légyenek, vagy már otthon is idétlenek ne légyenek, mint a melyeket még az anyanyelvből is ki kellene irtani s ki is irtottak a pallérozott nemzetek*». Így a *jól néz ki* szólamot megrója, mert «idétlen», s nem tudni: «maga néz-e ki és honnan, vagy az egészség néz-e ki jól belőle». Ellenben ez vagy az *jól áll neki*, ezt már elfogadhatónak véli, «ámbar helyesebb ez a régi szólás formája: *illik néki*».* Tudva levő, hogy Kazinczynál a szükség és a szép forma minden újítást igazoltak, bármilyen erőszakot tettek is azok a nyelven. Didacticus munkákat és predikációkat lehet írni a meglevő szókészlettel, mondá, de nem lehet tragoediát, comoediát, érzékeny játékot. Ha a debreczeniek azt vitatják, hogy ez nem jól van mondva: *oda benn van a házban*, hanem így kell mondani: *oda bé van a házba*: erre csak szánalmas mosolylyal felel. Ő is haragszik Barczafalvira, Folnesicsre, Pethére s másokra, a kik sem a szükségét, sem a szép formát nem nézték, csak egyre gyártották az új szókat; de azért, hogy némely újítás rossz, ebből semmikép sem következtethette, hogy minden újítás rossz legyen. «Rontsuk, édes barátom, a nyelvet — írja Szentgyörgyinek — rontsuk! sok rontani való van benne. Pázmány is rontotta azoknak ítéletek szerént, a kik vele egy időben éltek; sőt talán te is *hamar művét* rontásnak nevezéd, ha azt én mondanám annak és nem ő mondotta volna». Nem szűnik meg újra és újra hangoztatni, hogy az élő nyelvnek változnia kell; hol van ennek a határa; nem tudjuk. Természetesen minden újításban van valami kedvetlen, de azt kérdi: nyer-e általa valamit a nyelv, bővül-e, tisztul-e ideája a nemzetnek, ha az újat elfogadjuk? Gyalázat, — úgy mond -- hogy még a *virtusra* sincs szavunk. Ráday csinált egyet, de ismervén Kazinczy tüzeségét, nem merte neki megmondani.

Mind e komoly tanulmányból és szilárd meggyőződésből

* 1813. júl. 5-iki levelében. M. t. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 176. sz.

származó elvi megállapodások képtelenek voltak Szentgyörgyit egészen meggyőzni arról, hogy Kazinczy helyes úton jár, noha őt egészen más szemmel nézte, mint Barczafalvit, Folnesicset, Vandzát s társaikat. Egész határozottan állíthatjuk, hogy abban a tréfás pamphletben, a melyet 1809 körül írt, s a melynek a *Mondolat* címet adta, nem is gondolt Kazinczyra. Barczafalvi és utánzóik kigúnyolására készítette azt, de hírül sem azért, hogy kinyomassa, hanem csak azért, hogy barátainak és ismerőseinek néhány derült órát szerezzen, ha épen a nyelvészkedésre, ez akkor fölötte kelendő foglalkozásra került a szó. Valószínű, — mint Szentgyörgyi is gyanítja * — hogy e tréfás pamphlet kéziratban több másolatban kerengvén, valamelyik jurátus magának is leírta azt s így jutott aztán idővel Somogyi Gedeon kezébe, a ki Veszprém megyében mint esküdt szolgálván, némi ismeretséget kötött az ottani írókkal és műveltebb közönséggel s kapva kapott a kéziratot. Somogyi bevallja, hogy a *Mondolat* nem az ő műve, pedig szeretné, ha az lenne. Egyik jó barátja láttatá vele a darabot s ő nem késett azt mind szélesb és szélesb körökben terjeszteni, «Rátapadt minden szem, minden fül», mikor Somogyi «körbe ült barátjainak» felolvasá. Örömmel hallották mint írja, a tréfás felolvasást s arra kérték, hogy a szükséges bővítményekkel lássa el és adja ki. Így jelent meg a *Mondolat* 1813-ban, felhíva az újtókat a feleletre és sok keserűséget okozva Kazinczynak és körének.

Figyelemre méltó körülmény azonban, hogy a nyomtatásban megjelent *Mondolat* épen azokat akarta nevetségessé tenni, a kikre az eredetinek írója, Szentgyörgyi, nem is gondolt mikor jó ízű tréfáit összeállította kéziratban. Erre nézve idézett levele a legerősebb bizonyosság. Olvasván a Kazinczytól kapott *Mondolatot*, ezeket írja: «Hogy járok, lelkem! Tőled való eltávozásom után valamennyire későcskén jutván haza és akkor is halaszthatatlan dolgom lévén, csak délután foghaték a tudva lévő brochure** olvasásához. Már ajánló levele kedvetlen érzéssel töltött el, mely vezérszava alatt mind nevelkedett; de mikor a futó betűkkel nyomtatott részéhez

* Kazinczyhoz 1814 febr. 26-án írt levelében. U. o.

** Hogy az olvasó ne kételkedhessék, vajjon a *brochure* a *Mondolat*-e vagy más egyéb: Kazinczy a levél szélére jegyzi annak teljes címét.

értem, csak elállott szemem, szám, látván, hogy *az én tölem ártatlanul és csupa juchsból írt játékot találok ily gonosz végre fordítva*».

Ime tehát Szentgyörgyinek esze ágában sem volt Kazinczyt pellengérré állítani, de még csak kigúnyolni sem. Magát az újítás eszméjét sem üldözte, csak a túlzók korcsszavait akarta jóízűen kifigurázni. Kétség kívül a tréfa alapgondolata az övé s ez ér legtöbbet: ha, tudniillik határt nem ismernek a szógyártók, hát menjünk a végletekig. Igaz-e, hogy a debreczeni írók s kivált Benedek superintendens ösztönözték Szentgyörgyit a kidolgozásra, mint Kazinczy s utána újabb íróink is állították: erre nézve Szentgyörgyi nem nyilatkozik. Ő a maga leleményének tekinti s tartja a *Mondolat* középső részét, a mely e három célzt tüzi ki maga elé: 1. szükséges-e és mily mértékben szükséges a nyelvmívelés? 2. kinek kell művelni a nyelvet? és 3. milyen módjai és segédjei vannak a nyelvmívelésnek? Tulajdonképen egyik kérdést sem akarja a *Mondolat* megoldani; a gúny és éleselműség is csak a legképtelenebbül képzett szavak összerakásában nyilatkozik s rá sem lehetne egyetlen helyére sem ismerni, a mely akár Kazinczy műveire czélozna, akár Berzsényi merész összetételeire, szokatlanságaira, mi ez utóbbit illetőleg különben is képtelenség lett volna, mert Berzsényinek akkor még egy sora sem jelent meg nyomtatásban.

Somogyi Gedeon kiértette a tréfa alapeszméjét, a túlzást még felötlöbbé tette s az egésznek élet Kazinczy és Berzsényi ellen fordította, a mi Szentgyörgyit kínosan lepte meg. Őszinte vallomást tett Kazinczynak, hogy soha semmi összeköttetésben nem volt Somogyival, hírért sem hallotta s ha tudta volna, hogy ártatlan tréfáját ily célra használja valaki, soha nem írt volna egy betűt is. «A mindentudó Istenen kívül — mondja a főntebb idézett levélben — tulajdon lelkem esméretét (melynek szava pedig szívemben, hidd el, nagyobb a becsület érzésénél) hívom bizonyosságul, hogy sem a kiadót nem esmerem, sem szándékában soha csak tudással is, annyival inkább megegyezéssel részt nem vettem, sőt ha effélet csak gyanításképen meggondolhattam volna is, noha az a kiadótól is megkülönböztetett nyomtatványú rész, a 19-ik lap-tól fogva a 46-kig az alá rakott jegyzések nélkül, minden

személyes érdeklésektől üres és tökéletesen ártatlan, mégis soha nem írtam volna». Úgy találja, hogy sok helyütt «ész nélkül elcsúfítva» jutott a közönség kezére a szóban forgó munka, melyet nem is mer senkinek megmutatni.

Kazinczy ismervén jó barátja kifogástalanul szilárd jellemét s őszinteségét: megnyugodott a felvilágosításban. Somogyi ellen azonban mélyen elkeseredett. E keserőséget nem annyira a *Mondolat* tartalma, mint ismeretes címlapja kelté benne. De arra nem is gondolt, hogy feleletére méltassa a kiadót.

Szentgyörgyinek idézett levele jóformán egymagában is elégséges annak megállapítására: mennyi része volt neki a munkában s mennyivel bővítette azt Somogyi. Szerencsére azonban a M. N. Múzeum könyvtárában megtaláltuk a Szentgyörgyi eredetijéről vett egykorú másolatoknak egy példányát,* azt, a melyről Kazinczy írja, hogy Horvát István a Széchenyi-féle könyvtárban helyezte el. E kéziratot összehasonlítván a kiadással: kiderült, hogy Szentgyörgyi a munka középső részét írta csupán, a melynek címe a következő: «Mondolat a magyar nyelv kimíveléséről és azt tárgyazó különbözőféle segédekről». Terjed a 19-ik laptól a 46-ig, mint Szentgyörgyi is írja idézett levelében. Természetesen ide nem értve a jegyzeteket, mert azok már Somogyi tollából eredtek. Az eredeti kézirat és a kiadás között lényeges különbség nincs; mindössze Somogyi egy-egy szóval toldja meg eredetijét, vagy egy képzőt csavar el, vagy új kikezdeéseket csinál. Az eredeti szöveget, úgy látszik, maga is változtatlanul kívánta lenyomatni s célját csupán a jegyzetekkel szolgálni, a melyekben nagyon bőkezűnek bizonyúl.

Ezenkívül azonban van az eredeti *Mondolat*nak szótára is, még pedig ugyanazon címmel, mint a kiadásnak. E szótárban összesen kétszáz szó van felsorolva, a melyek «részint természetett, részint öltöztetett új magyar szók». Ezt a szót a kiadás megnégyszerezte, még pedig legnagyobb részt Kazinczy és Berzsényi műveiből vett új szavakkal és egész szólásformákkal. Ha összehasonlításunk nem csal: az eredeti *Mondolat* szótárában felhordott szók talán egy kettő híján mind megvannak a kiadásban, Somogyi azonban az eredeti-

* Q. Hung. 18. sz. alatt.

nek az új szóhoz adott magyarázatát nem egy helyt kibővítette és szoros abc rendbe szedte. A *komoly* e h. *komolyság* csak Szentgyörgyinéél van meg. Nem tartjuk feleslegesnek, hogy az eredetiben és a kiadásban egyaránt előforduló új szókból némi mutatványt adjunk, a mint következik: alk — elementum; alkalom — alkalmatosság: occasio (Somogyi szerint *alku* helyett is); állítmány — assertio; bájné — elragadó szépség (ez a magyarázat csak Szentgyörgyinéél fordul elő), Holde Göttin; biczeg — halkal megy, sétálgat; czékázni — széllyel járni; csupa tudáság — mathesis pura; dicsvágy — dicséretre való vágyás; fárad — fáradság; forda — tropus; gedéltni — allicere; háborkozás — háború; hemzserde — legio; hölgy — kellemetes szépségű fehér személy; kellem — svavitas; kellemetesség, kecs — deliciae, Anmuth (ezt a magyarázatot Somogyi még a következőkkel toldja meg: Reiz, venustas, lepor, elegantia); kipípesít — felékesít; locsmoly — folyamat, patak; mesteri — meisterhaft, stb.

Somogyi bővítései, mint említők, legnagyobb részt Kazinczy és kivált Berzsényi műveiből kerültek ki; épen a legkevesébbé kifogásolható szólamaikat ferdíti el s egészen helyesen képzett szavaikat, vagy a régi nyelv szókincsét hordja fel a szótárban; például, hogy csak egy néhányat idézzünk: agg tölgy lábánál, alak (kép, forma), alkony, álláspont, apród, ázúr palota, borág, égtartó (Jupiter), enyhely, érdempolcz, eszmélet, fáradalom, hősek magva (vitéz magyar faj), koboz, méhe, öklelő hajdú, ömledezés, örlélek, ravatal, rom, siker, sürget, szobor, talp, tartalom, Tempe vidámjai, csapong, csend, úr, zamatos, zavar, véd, vértanú, viszhang, vonat. Berzsényit épen oly mértékben ügyekszik Somogyi gúny tárgyává tenni, mint Kazinczyt, a mi merő ízetlenség. Az ajánlásban, vezérszóban, a jegyzetekben és a szótárban Berzsényinek épen legeredetibb s leghatásosabb helyeit gúnyolja ki. Ha, úgymond, e könyvet az olvasók megkedvelik, akkor —

Győztem! — lerázták czombjaim a fővenyt, stb.

A kik a *Mondolatot* nem ismerik, azoknak kedveért mutatványul ideirunk, egy-két mondatot, melyben bárki feltehetőleg Berzsényi nyelvének legszebb helyeit: «Gyakran *szenelöm mellett téptem bajúszomat*, s mintegy az *álom bódult*

kórjait látni kénszerítettvén, szemeimet két izmos ököllel dörgölém. Gyakran egy *agg tölgy lábánál* térdemre bukva le olvasám a szent Homérnak könyveiben liturgiám szakát s majd *legforróbb képzeményim is megfagytak*, majd lelkem *magasabb erőkkkel dagadozván*, bátorító felfejtődzetek készítették s — kedvem jött fellépni a pálya futói közé: nehogy mulékony nevemet felejtésbejutás leplezze s tétlen renyhességemért még salápolva fogjon valaha a gyalázat járomfája alá hajtani».

Azonban míg Kazinczy keserűn érzi az alantjáró gúny éles fullánkját: Berzsényi e támadásban nem lát egyebet éretlen kötődésnél, gyerekes pajkosságnál, a melyre okos embernek meg sem szabad indulnia. Kazinczy is ezt hirdette leveleiben: de bensejében engesztelhetetlen volt. Fájt neki a támadás és pedig annál inkább, minél jobban érezte, hogy Somogyit megfélélnkíteni nincs hatalmában. E keserűség egy időre szinte kedvét szegte. Szokatlanul kemény kifakadásokat tett az emberiség ellen, a mely «tele van istentelenekkel, hazugokkal, ámitókkal». Berzsényi hideg vérrel, zavartalan nyugalommal fogadta a támadást és iparkodott megnyugtadni Kazinczyt is. Mély philosophiával szemlélte ő már régebben Kazinczy pályáját. Észrevette, hogy Kazinczy kivált nagyságával az emberek közül, a kik épen e miatt ellenségeivé lettek. Ez minden nagyság természetes következése, csuda, hogy Kazinczy negyvenéves pályája alatt mind ezt be nem látta. Te «gyermekek közé keveredtél — írja Berzsényi 1814. június 18-ki levelében — s a gyermekek játékait eltiporlad s most boszankodol, hogy azok téged porral dobálnak s utánad kámpolódva kiabálnak. Te megsérted az embereket virtusaiddal, dicsőségeddel s oktatásod módjával s most csudálkozol, hogy azok, kik Sokratest, Senecát megölték, Catot lepökdösték, téged meg mernek csúfolni. Épen az volna csuda, ha ezt nem cselekednék.»

Egyébiránt Berzsényi a *Mondolat* alapeszméjét, a melyre főntebb czéloztunk, helyesen fogta fel s úgy látta, hogy a támadásnak, minden durvasága mellett is, van némi alapja, a férczműnek némi jó oldala, Somogyinak valami igazsága. A mit Szentgyörgyi felfogásából ismerünk: a *Mondolat* is ugyanezt vallja, bár sok ízetlenséggel adja elő. Berzsényit inkább a modor bántotta. A nemzet legdrágább kincsét,

anyanyelvét, szentségtörésnek tartotta ily galádúl csúfolni. Komoly vitát óhajtott volna, olyat, a milyenre Kazinczy adott már akkor egy pár példát a Báróczy és Dayka életrajzában. Ezt azonban Szemere és Kölcsey sem tették a *Mondolatra* adott *felelet*ben, a melylyel Berzsenyi szintén elégedetlen volt.

Míg Kazinczy Somogyi iránt engesztelhetetlen volt: Szentgyörgyit teljesen ártatlannak hitte és joggal, mert, mint láttuk, az eredetiben semmi szó, semmi czélzás nem volt Kazinczyra s műveire. A gúny fegyverét egyenest Somogyi fordította Kazinczy ellen, a mi egészen világos és elvitázhatalatlan. Akadt azonban újabban oly író, a ki Somogyi támadásában semmi sértőt nem lát, sőt azt is állítja, hogy a címlapon Somogyi nem Kazinczyt akarta ábrázolni. Ezzel ellentétben egész határozottan merjük állítani, hogy nemcsak Kazinczy, de jóformán az összes írók a széphalmi mestert látták első sorban kigúnyolva* s mindenki úgy fogta fel a támadást, mely épen Kazinczy ellen irányúl legnagyobb mértékben. A debreczeniek kiéreztek a gúny erős fullánkját, Szentgyörgyi bosszús volt Somogyira és osztozott a Kazinczy felháborodásában s jól esett neki, hogy Kazinczy nem gyanúsította őt még akkor sem, mielőtt ő tisztázhatta volna magát.

Így látván a *Mondolat* keletkezésének történetét: kissé más véleményt kell alkotnunk annak hatásáról is, mint újabb íróink tettek. Erről azonban szólni most nem föladatunk. De lehetetlen meg nem jegyeznünk, hogy azok, a kik csodálkoznak Kazinczy fölháborodásán: teljességgel félreismerik a híres agitator küzdelmének egész irányát, eszméinek nagyságát, meggyőződéseinek tisztaságát s hatásának maradandó értékét.

Dr. VÁCZY JÁNOS.

* A M. N. Múzeum könyvtárában megvan a *Mondolat*nak egy példánya, mely Bacsfányi volt, a ki a címkép fölé ezt írta: «Széphalmi Vincze, alias Kazinczy Ferencz».